

Popp (Philip Chr.), notaris	60
Praalder (Gerbrand)	58
Pullmann (Christoffel)	99
—— (Johannes)	100
Puynen (Claesgen Dircksdr.) ..	104

Ram (Johannes)	52
Raven	58
Reede van Ter Aa. Zie Earle.	
Reenen (Jannetje van)	106
Reinhard (Paulus), beeldhouwer	86
Rennes (Albert van)	18
—— (Isaak van)	18
Restauraties en vondsten	85-90
Reyniers (Heyltje Jansdr.)	104
Rotsoord, huis	80, 90
Roverso (J.), beeldhouwer	86
Royaards (mr. Willem J.)	59
Ruever (Herman de)	50
Rijnloop	77
Rijsenburg (jhr. Berent van) ..	15

Sasse (jhr. Ignatius Franciscus van)	48
Schaft (H. van der), beeldhouwer	86
Schoute (Volke Janse)	44
Schouten (Claes Zegerts)	42
Schroot jr. (C.), apotheker	53
Schroth (Maria Sidonia)	100
Singels, demping	74, 83
—— (dr. N. J.)	111
Slotboom (Wilhelmina Aartsdr.)	105
Smids (M.)	65
Smulders (A. H.), wethouder ..	13
Soest, dorpsbrink	34-37, 42-45
——, r.k. gemeente	113-119
Son (Cornelis van)	105
—— (Neeltje van)	105
—— (Wouter van)	105
Soulier	65
Spengler (Fred. Herman)	72
Spoorwegmuseum	32
Stadsjacht, Statenjacht	58
Stael (Jan Huybers)	42
Steenhoff (Hendrina)	105
—— (Johannes)	116
—— (Wilhelmus), pastoor	113-119
Sterrenburg, reliëf	92
Stoop (J. B.)	65
Story (Jan), burgemeester	50
Straattypen	18
Straten te Utrecht:	
Blauwsteeg	80
Domsteeg	10
Heuveloord	80

Korte Nieuwstraat	37
Lange Viestraat, verbreding ..	12-14
Ravensteeg	80
Rotsoord	80

Tentoonstelling 100 jaar.Dierge- neeskunde	92
Tjepma	89
Treec, den, familienaam	67
Treec, De,	40, 66-68, 80
Troelstra (P. J.)	98
Turkesteen (Cornelis)	105
—— (Johannes)	105
—— (Willem)	105

Uithof, De,	92
Universiteitswijk	92
Utenbogaert (Anna)	15
—— (dr. Christiaan)	15
—— (mr. Seger), advocaat ..	15
Utenhove (jhr. Hendrik van) ..	72
—— (Maurits Karel van) ..	72
Utrecht. Zie: Huizen, straten.	
—— in 1900	109-112

Veenendaal, verdedigingswerken	25-32
——, fort Buursteeg	54-57
—— (H. W.), schilder	46
Veldhuizen (Cornelia van)	105
Veldkeien als landmerken	46
Verheyen (J. H.), schilder	97
Verkeer in binnenstad	22
Versteegh (Anthonie)	52
Visser (Lena Saartje)	105
—— (Willem)	42
Vlasblom (J.), beeldhouwer	86
Vleuten, Hamtoren	59
Voet (dr. Joh. Eusebius), arts ..	10
Voet van Campen (dr. Joh. Euse- bius), predikant	10
Volgraff (J. C.), hoogleraar	111
Volwens (Petronella Gerrits) ..	104, 106
Vondsten, en restauraties	85-90
Vresswijk, kerkrestauratie	24
Vrij (W. F. de)	72

Wagenaar (Johan), organist	99, 110
Wakeren (Maria van)	105
Water in westelijk Utrecht	100
Waterspuwers Domtoren	98
Willem Arntszichting	38
Wisselo (Maria Arnolda)	105
Zeist, Simarova	57
Zuylen van Nyveld, pastoor	116
Zwanenburg (Jan)	51

Oud-Utrecht

VERENIGING TOT BEOEFENING EN TOT VERSPREIDING VAN DE KENNIS
DER GESCHIEDENIS VAN DE STAD EN DE PROVINCIE UTRECHT

Redactie: H. de Jong, Aurorastraat 26, Utrecht
Administratie: H. J. H. Knoester, p/a Drift 27, Utrecht
Secr. der ver.: Ir. C. L. Temminck Groll, Hoofdstraat 43, Driebergen
Gironummer penningmeester Oud-Utrecht: 575520

VIJF EN DERTIGSTE JAARGANG / NUMMER 1 / JANUARI 1962

HET SCHIP VAN DE DOM

In Amsterdam is het idee naar voren gebracht, om in samenhang met de restauratie van de Torensluis de Jan Roodenpoortstoren, die met deze brug qua ontwerp één geheel vormde, te herbouwen ¹⁾. Een der fraaiste scheppingen van Hendrick de Keyser, gesloopt in 1829 omdat men tegen kostbare herstellingen opzag, zou daarmee weer tot leven gebracht worden.

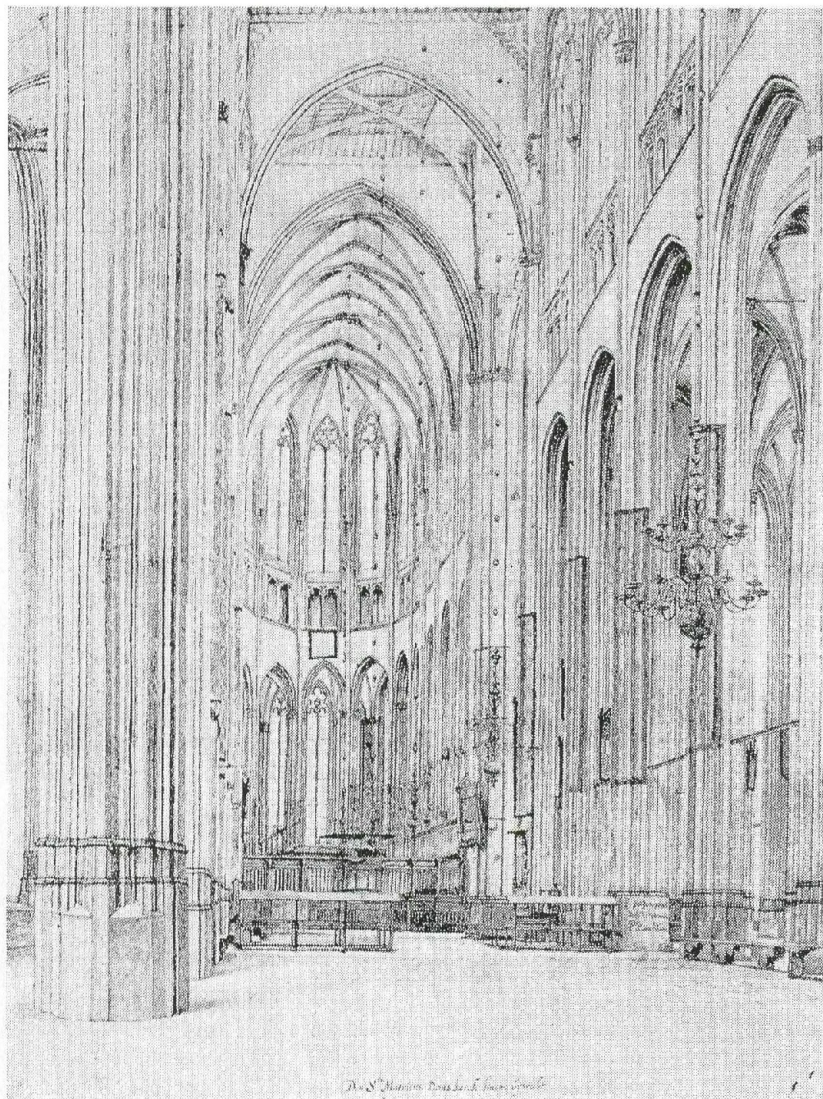
In hoeverre dit idee uitvoerbaar zal blijken te zijn — op korte termijn althans — kan ik niet beoordelen. Dat het plan uitvoerbaar is en levensvatbaarheid bezit, blijkt alleen al uit de vurige reacties welke zijn gepubliceerd naar aanleiding van ir Meischke's gedocumenteerd betoog over de mogelijkheid en de wenselijkheid van deze herbouw. Een plan, dat ieder voor onuitvoerbaar en onzinnig aanziet, wordt niet met ernst bestreden.

Wie heeft in Utrecht het woord „herbouwen” niet eens geassocieerd met... de herbouw van het schip van de Dom? Bovenbedoeld plan zou aangegrepen kunnen worden om met een serieus uitgewerkt voorstel voor de herbouw van het schip van de Dom voor de dag te komen. Wie dat verwacht, zal hier worden teleurgesteld. Ik ga geen argumentatie opbouwen. Ongetwijfeld immers zal op elk argument vóór deze herbouw er een te vinden zijn, dat dit weer ontzenuwt.

Ik spreek slechts de voorspelling uit, *dat het schip er over vijftig jaar weer zal staan*. Met het risico, dat men in 1992 zal zeggen: ach, hij dacht toen, dat het nog vijftig jaar zou duren...

Dat er overigens een bijzonder fraaie ruimte zal ontstaan wannéér men tot deze herbouw overgaat, hebben tallozen in het najaar van

¹⁾ Ir. R. Meischke, De Toren van de Torensluis in Ons Amsterdam, okt. 1961 p. 290 e.v.

Afb. 1. Gezicht in het schip van de Dom te Utrecht door Pieter Saenredam.

1961 kunnen constateren op de tentoonstelling van de werken van Pieter Saenredam. Vrijwel alle lezers van dit maandblad zullen daar met de in afbeelding 1 weergegeven tekening — welke overigens ten allen tijde in het gemeentearchief geraadpleegd kan worden — zijn geconfronteerd. Het is zonder twijfel een der allermooiste tekeningen van Saenredam; vol liefde heeft hij dit prachtig interieur weergegeven.

Wanneer men weer in werkelijkheid kan zien, wat door deze tekening wordt gesuggereerd, dan zal men met verbazing constateren, dat de Dom van Utrecht — reeds nu het enige stuk gotiek in Nederland dat tot de niet-nederlandse literatuur is doorgedrongen — tot het beste behoort van wat er aan klassieke gotiek buiten Frankrijk is te vinden.

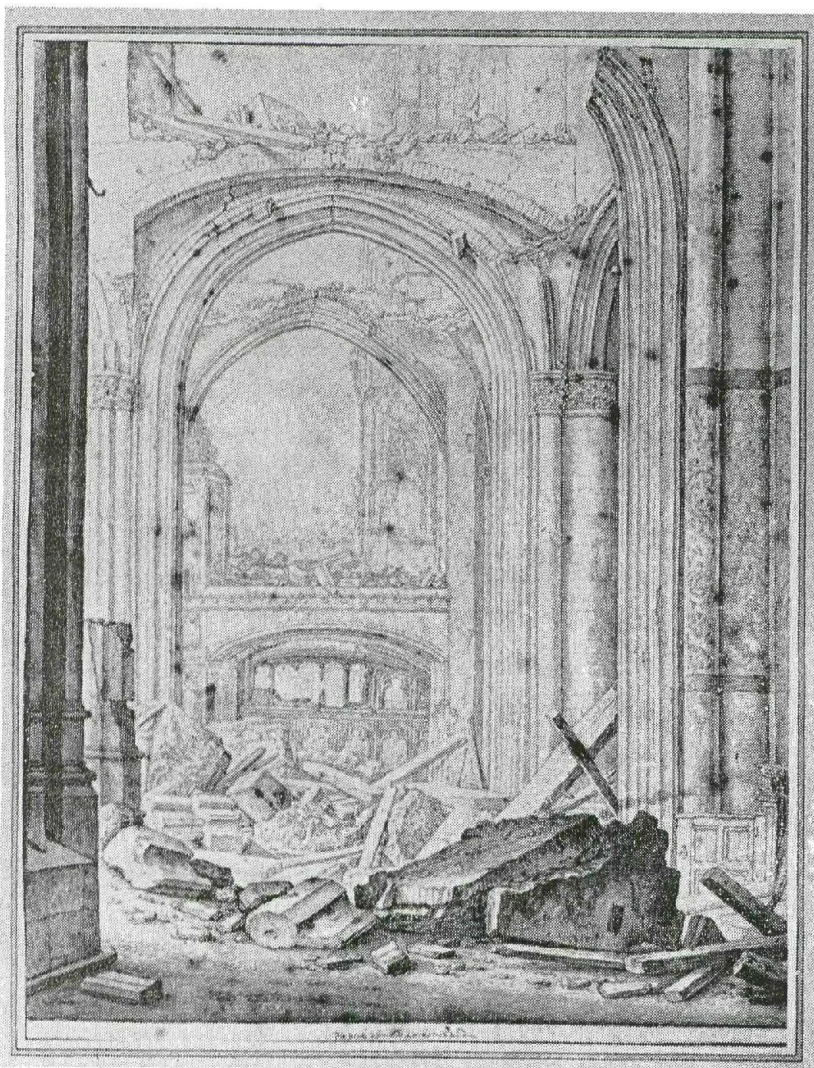
En misschien zal daardoor onze oude Domtoren — zelfs los van de gotiek een van de knapste architectuur scheppingen ooit gemaakt — eindelijk ook eens buiten ons land de eer krijgen, die hem toekomt!

De Jan Roodenpoortstoren zou rond één miljoen gulden moeten kosten. Door de tegenstanders van het plan is opgemerkt, dat dit nog best eens kon tegenvallen. Maar zelfs met een overschrijding van 100 % is het daarmee gemocide bedrag een fractie van dat wat nodig zal zijn voor de Dom. Men zal dan moeten denken in een orde van grootte van 15 tot 25 miljoen gulden (op de huidige basis!). Een groot bedrag natuurlijk, maar hoe dikwijls wordt er in onze huidige maatschappij niet betrekkelijk gemakkelijk met dergelijke bedragen omgesprongen! Zou men er een kunstmaantje voor kunnen afschieten of een atoomboimproef voor kunnen nemen? Niet of nauwelijks, naar ik aanneem. En wie weet daar na enkele jaren, laat staan na een generatie, nog wat van? En ook bij technische projecten met een afschrijvingstijd van enkele tientallen jaren stapt men over een dergelijke uitgave wel heen (schepen, verkeersplannen, luchthavens). En voor werken die als „blijvend” zijn bedoeld is een bedrag als dit dikwijls maar een aanloopsom, zowel voor plannen van vrij materiële aard (inpolderingen, waterwegen) als van zuiver culturele opzet (universiteitscentra, het „redden” van egyptische tempels, de opera van Sydney).

Ongetwijfeld zal het veel voeten in de aarde hebben al eer deze som voor „een kerk” is vrijgemaakt, maar er is geen reden, waarom het niet kan.

De Dom van Utrecht is indertijd tot stand gekomen door de activiteit en de geestdrift van een klein gemeenschapje, in aantal te vergelijken met wat we nu een groot dorp of een klein provinciestadje noemen. Het was inderdaad te klein, de werken zijn nooit geheel voltooid en dit feit heeft de ondergang van het schip tengevolge gehad.

Maar een herbouw nu zal geen aangelegenheid hoeven zijn van één stad. Hierbij is minstens het gehele land betrokken. Met nadruk: het *gehele* land. De reacties op een artikel in het Stadsblad van november 1961 over de Janskerk toonden aan dat sommigen menen, dat geloofscontroversen het monumentenbeleid beïnvloeden. Ongetwijfeld is ook in dit verband wel eens opgemerkt, dat wanneer de Dom weer rooms-katholieke cathedraal was geworden, het schip er weer geweest zou zijn. Maar voor een werk als dit is er geen sprake meer van, dat dit alléén het rooms-katholieke volksdeel dan wel het

Afb. 2 Ruïnes van de Domkerk na de verwoesting in 1674.

hervormde zou aangaan. Het betreft hier het monument van het christendom en deze kwestie raakt als zodanig alle christenen en hen die weten, dat hun cultuur op een christelijke beschaving berust. En dan nog: *minstens* het gehele land. Het is immers zeer wel denkbaar, dat de culturele samenwerking tussen alle landen die leven vanuit een christelijke traditie zodanig wordt, dat men de grootste lasten voor de instandhouding van het cultuurbezit gemeenschappelijk zal gaan dragen.

Ondertussen heeft het vermoedelijk meermalen weinig gescheeld, of het schip was reeds opgebouwd. Rond anderhalve eeuw heeft men de ruïnes laten staan (afbeelding 2) en dat is zeker niet uit liefde voor ruïnes of uit luiheid geschied.²⁾ Een instandhouden van ruïnes om zichzelf wil, zoals in Engeland al sinds lang veelvuldig voorkomt, is hier nooit bijzonder populair geweest. Eigenlijk heeft slechts de „ruïne van Brederode” genade gevonden. Over het algemeen is de Nederlander véél te veel op netheid gesteld, om een ruïne — in een stadscentrum nog wel! — lang in stand te houden. Bovendien stelt hij een zo onproductief gebruik van de grond weinig op prijs.

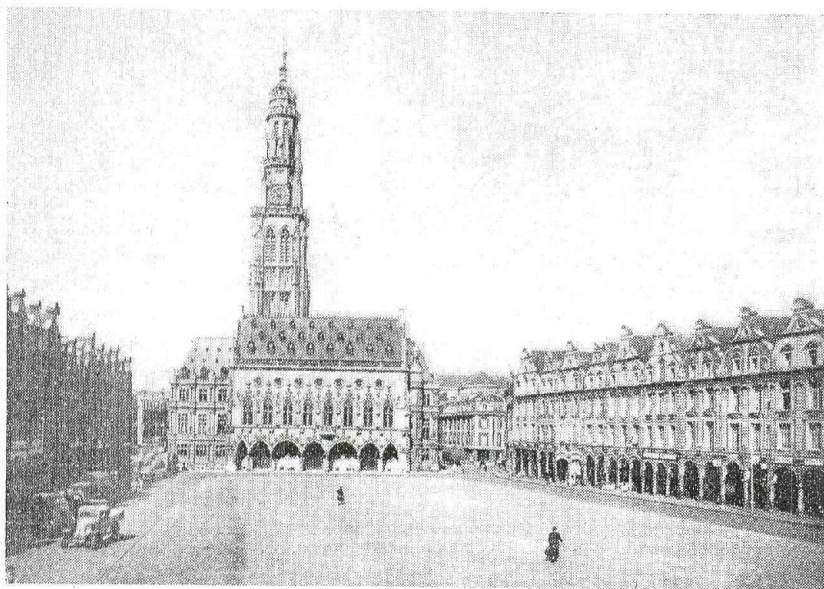
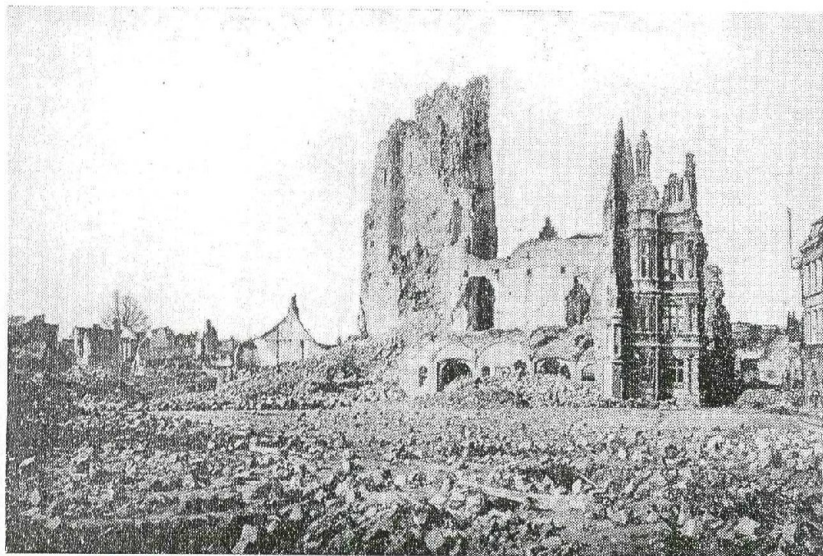
Afb. 3. Bergen op Zoom St. Gertrudiskerk vóór 1747 en na de herbouw.

Wanneer dus de mogelijkheid tot herbouw niet — al was het misschien maar in een ver verschiet — voor ogen had gestaan, dan waren de resten ongetwijfeld veel eerder gesloopt. De 17de eeuw stond trouwens in het geheel niet vreemd tegenover het begrip „herbouw”. Op de tentoonstelling „Levend erfdeel” is daaraan de nodige aandacht geschonken.³⁾ Méér gotische gebouwen dan doorgaans wordt vermoed zijn voor een zéér groot deel in de 17de eeuw vernieuwd! Ook de 18de eeuw durfde herbouw aan, zij 't met over het algemeen minder respect voor de oorspronkelijke opzet. Een van de bekendste gevallen is wel de herbouw van de ruïne van de St. Gertrudiskerk te Bergen op Zoom na de beschieting van 1747. Een herbouw, die zeker een interessante visie toonde, maar die een resultaat opleverde, dat toch niet in de schaduw van de oude basiliek kon staan (afbeelding 3).⁴⁾

²⁾ Zie ook Catalogus Historisch Museum, Utrecht 1928, nr. 1191; afb. 12.

³⁾ Tot 1 maart 1962 in Bouwcentrum, Rotterdam.

⁴⁾ C. L. T. G. in Bulletin Kon. Ned. Oudh. Bond, 1956 kolom 23.

Afb. 4. Stadhuis van Atrecht. Boven: na de verwoesting in 1914—1918. Beneden: na de herbouw.

Dat men de herbouw van het schip van de Dom, toen deze eenmaal in de eerste decennia na de stormramp achterwege was gebleven, niet uitvoerde in de 18de eeuw is misschien daarom wel een reden tot dankbaarheid. Utrecht miste trouwens in deze tijd de zwier, die vele andere steden kenmerkte, zodat er wel zeer weinig kans geweest zou zijn op een goede oplossing in echt 18de-eeuwse trant.

In het begin van de 19de eeuw was — zeker in Nederland — de belangstelling voor de gotiek zo gering, dat het idee „herbouw” geen aanhangers meer kon vinden. Men ruimde in 1826 met een rustig geweten de restanten op.

Wanneer men daarmee nog éven had gewacht, dan had het schip — daarvan ben ik overtuigd — er nu weer gestaan. In 1822 namelijk begint men de Dom van Keulen naar de oude ontwerpen met een ongekend enthousiasme af te bouwen. Eeuwenlang was er aan dit — nu zo bekende — monument niets meer gedaan. Hoewel men zich thans Keulen nauwelijks meer zonder dit symbool kan denken, werd nog in 1840 het silhouet beheerst door de toren van Gross St. Martin.

Ook in Utrecht komt er in de jaren '30 van de vorige eeuw weer zoveel belangstelling voor de Dom, dat men opdracht geeft tot het vervaardigen van opmetingen en maquettes.⁵⁾

Men vrage overigens niet, op welke wijze de nodige *herstellingen* worden verricht! Zou men een herbouwen van het schip (het Utrecht van 1840-'50 was niet onwelvarend!) met voldoende deskundigheid tot stand hebben kunnen brengen? We moeten dit laatste ernstig betwijfelen: de kennis van de gotiek, de „trant der spitsbogen” ofwel de „ogivale stijl” stond nog wel zéér in de kinderschoenen, evenals die van de oude bouwmaterialen.

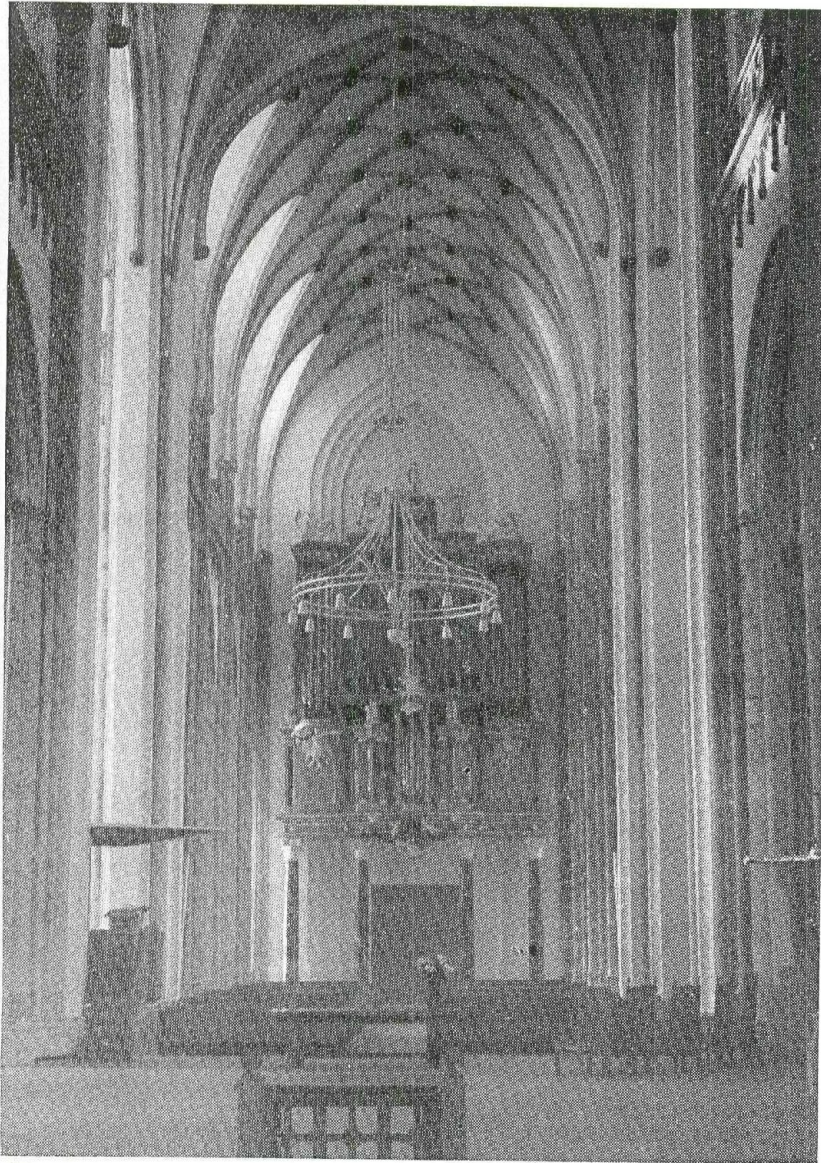
Het interpreteren van de talrijke beschikbare gegevens, zoals de tekeningen van Saenredam en Saftleven, vereist zeer veel begrip vóór en kennis van de gotiek. Maar dat men onder deze voorwaarden tot zeer exacte reconstructies kan komen, lijdt geen twijfel.⁶⁾

Dat men dit *nu* veel beter kan dan een eeuw geleden — en over enkele decennia allicht nog beter — moge blijken uit enkele voorbeelden van herbouw-na-oorlogsschade. Men vergelijk enkele 19de-eeuwse reconstructies als de (nu verbrande) middentoren van de St. Servaas te Maastricht en de westpartijen van de cathedraal van St. Albans en de Dom van Spiers met de practisch herbouwde hallen van Ieper, met het stadhuis van Atrecht (afbeelding 4), met de cathedraal van Soissons en Reims, met de kerken van Arnhem (afbeelding 5) en Rotterdam.

Nogmaals: ik bepleit hier niet de herbouw, ik voer geen argumenten

⁵⁾ Catalogus Historisch Museum, nrs 1195—1199; afb. 13

⁶⁾ Reeds in 1906 zijn reconstructies getekend voor het boek *De Dom van Utrecht* van S. Muller Fz. Plaat VIII: het schip en de bisschopsloge met de doorgang naast de toren. Plaat XV: de westelijke afsluiting van het schip. De reconstructies zijn ten dele achterhaald, maar ze tonen aan wat met nauwgezette studie is te bereiken.

Afb. 5. Het herbouwde schip van de Grote kerk te Arnhem (1961) na de verwoesting 1944—1945.

aan om het te doen, ik bestrijd niet de moeilijkheden die zullen rijzen (waarvan die van het verkeer over het domplein zeker niet de kleinste is!) en ik geef geen methode aan om tot dit doel te geraken. Het probleem is namelijk in 't geheel niet urgent, zoals dat van de Jan Roodenpoortstoren. Voorlopig is er nog handen vol werk aan het overeindgebleven deel: koor en dwarsschip. Te klein is dit trouwens alleen bij hoogtijdagen. En inmiddels is er reeds zéér veel bereikt sinds Muller in 1906 klaagde, dat „de hoofdkerk van ons land tegelijk de gruwelijkst bedorven tempel heeten moet van geheel Nederland”.⁷⁾

Ook het probleem van de omgeving is eigenlijk nu nog méér urgent. Iedere gotische kathedraal komt immers het best tot zijn recht in een stad, die nog duidelijk de sporen toont van zijn middeleeuws verleden in schaal, stratenplan en bebouwing.

Hoeveel aantrekkelijker komen niet de cathedraal van Chartres of Canterbury uit dan die van Reims, Amiens of Abbeville?

Ook Utrecht heeft — helaas niet meer aan het Domplein zelf — nog veel bewaard wat qua structuur middeleeuws is. Een groot deel daarvan maakt juist nu een moeilijke tijd door, het zal nu gerestaureerd moeten worden of verloren gaan.

Om de Dom tot zijn recht te laten komen, is dus het restaureren van huizen, liefst in groter verband, van essentieel belang. Aan wat nu urgent is kan gelukkig in toenemende mate aandacht geschonken worden.

Voor het overige beperk ik mij dus tot de voorspelling, dat *het schip van de Dom er over vijftig jaar weer zal staan!*

C. L. T. G.

N.B. Auteur dezes bevindt zich momenteel op achtduizend kilometer afstand.

De lezers kunnen hun reacties dus even laten bezinken voor ze deze aan hem mededelen!

⁷⁾ Muller o.c., p. 24.

VERZOEK VAN DE PENNINGMEESTER

De leden worden verzocht hun contributie over 1962 te gireren op postrekening no. 575520 van onze vereniging. Dit voorkomt incassokosten en voor de penningmeester veel extra werk.

In het oktobernummer van dit maandblad schrijft de heer W. L. van Nieuwenhuysen in zijn artikel „Herinneringen aan de Korte Jansstraat” op bladzijde 119 „In de deftige Domsteeg heeft wel nooit een student-op-kamers gewoond”.

Door mijn theologische studie kwam ik echter enkele gegevens tegen, die hier een aanvulling kunnen geven. Deze gegevens heb ik ontleend aan „Prof. dr. J. H. Gunning — Leven en Werken”, door dr. J. H. Gunning J. H.zn. deel I en aan „Gunning Tragicus — Prof. dr. J. H. Gunning jr. in de kring zijner broeders”, door prof. dr. M. J. A. de Vrijer.

In 1845 woonde in de Domsteeg de arts dr. J. B. Dompeling, die gehuwd was met Maria Jacomina van Campen. Zij was de enige zuster van Anne Elisabeth van Campen, de echtgenote van ds. J. H. Gunning sr. Haar overgrootvader was de haagse medicus dr. Johannes Eusebius Voet, psalmberijmer (1703-1778). Een oudere broer van haar vader was dr. Johannes Eusebius Voet van Campen, van 1817 tot 1846 predikant te Leiden († 1851). Dit geslacht Voet stamt niet af van de befaamde utrechtse Gisbertus Voet, maar uit een antwerps geslacht.

Als men een erfelijkheidsverschijnsel wil constateren, dan is het dit, dat prof. J. H. Gunning jr., die geen noot muziek kon lezen, nochtans alle psalm- en gezangwijzen van buiten kende — gelijk ook zijn jongere broer Willem Marius een groot kerkmuziekbeminnenaar en -bewonderaar was.

Dr. Dompeling behoorde tot de geestdriftige verdedigers der vacinatie, toen door vele christenen in strijd met Gods voorzienigheid geacht.

In 1845 werd de zeventienjarige Jan Willem Gunning, die het in dat jaar ingestelde staatsexamen voor aanstaande studenten had afgelegd, ingeschreven aan de universiteit. Zijn studie was medicijnen. Hij kwam in huis bij zijn oom en tante in de Domsteeg. Later veranderde hij zijn studie in chemie. In 1854 werd hij lector en in 1865 hoogleraar te Amsterdam in scheikunde en toxicologie. Emeritus 1896, overleden 1900.

In 1846 liet zijn broer Johannes Hermanus zich inschrijven aan de universiteit. Zijn studierichting was theologie. Hij kwam toen ook hier bij zijn oom en tante in huis. In 1851 legde J. H. Gunning jr. zijn proponentsexamen af. In 1854 werd hij te Blauwkapel als predikant bevestigd door zijn vader. Van 1857-1861 stond hij te Hilversum en van 1861-1882 te 's-Gravenhage. In 1878 werd Gunning gevraagd als kerkelijk hoogleraar te Utrecht, wat hij afwees. Wel nam hij deze functie waar van 1882 tot 1889 te Amsterdam. Van 1889 tot 1899 was hij staatshoogleraar te Leiden. Hierna woonde hij tot zijn dood in 1905 te Arnhem.

Deze twee broers Jan Willem en Johannes Hermanus waren in hun

jeugd geregeld samen, ook, als zij hun vacaties doorbrachten bij grootmoeder Van Campen-Evers te Velp.

In 1851 werd Willem Marius Gunning als student in de medicijnen in Utrecht ingeschreven. Ook hij kwam bij zijn oom en tante in huis. Zijn broer Johannes Hermanus was toen al vertrokken. In 1868 werd hij lector aan het Athenaeum Illustre, later Gemeente-Universiteit te Amsterdam, in de oogheelkunde. In 1877 benoemde men hem tot buitengewoon hoogleraar en in 1884 tot gewoon hoogleraar. Hij stichtte de Spinozakliniek te Amsterdam, waar hij van 1874 tot 1899 geneesheer-directeur was. In 1894 legde Gunning zijn professoraat neer. Hij was voorstander van „eene billijke geldelijke belooning” voor filantropische arbeid. Dit verdedigde hij tegenover de utrechtse ethische predikant dr. F. W. Merens (1827-1896 sinds 1867 te Utrecht). Men ging er toen namelijk van uit dat ziekenverpleegsters bij voorkeur onbezoldigd werk behoorden te verrichten. In 1878 werd W. M. Gunning eerste voorzitter der „Vrije Gemeente” te Amsterdam. Hij overleed in 1912.

In 1854 werd de vierde Gunning in Utrecht en wel als student in de theologie ingeschreven. Dit was Edward Bernard. Hij kwam eveneens bij zijn oom Dompeling in huis, waar destijds nog zijn broer Willem Marius was.

E. B. Gunning aanvaardde in 1861 het predikambt te Overlangbroek. Verder stond hij in Nigtevegt 1864, Leiderdorp 1866, Nunspeet 1869, Zetten 1883, Oosthem 1888. Hij was lid van de synode der hervormde kerk van 1900 tot zijn sterfjaar 1905, waarvan de laatste jaren als praeses.

In 1865 kwam hij dr. Dompeling in de Domsteeg in huis P. D. Chantepie de la Saussaye. Hij werd toen voor het eerst ingeschreven te Utrecht in de theologie.

Zijn enige gemeente was Hemmen, waar hij in 1872 intrede deed. Hij inaugureerde in 1878 als hoogleraar te Amsterdam in de geschiedenis der godsdiensten. In 1899 kwam hij te Leiden als opvolger van prof. J. H. Gunning jr. In 1916 werd hij emeritus.

Prof. De la Saussaye overleed in 1920 te Bilthoven, waar hij woonde in Parkwyck, hoek Van Ostadelaan en Soestdijkseweg. Hij was een belangrijk voorstander van de ethische theologie, waartoe men prof. J. H. Gunning ook rekende.

Dit waren enkele opmerkingen in verband met de Domsteeg. Deze steeg heeft dus wel voor de wetenschap een belangrijke rol vervuld, al kan men inderdaad niet zeggen dat hier studenten woonden zoals in de Korte Jansstraat.

F. A. L. FRANKEN.

In zijn „Herinneringen aan de Korte Jansstraat (Maandblad Oud-Utrecht, oktober 1961) stelt W. L. van Nieuwenhuysen de vraag: waarom heeft de verbreding van de Viestraat wél tot een massale ombouw geleid en die in de Korte Jansstraat niet? Hierachter schuilt een klein stukje rechtsontwikkeling. Het is misschien niet onaardig de bescheiden rol in herinnering te brengen, die de stad Utrecht daarin heeft gespeeld.

Ten tijde dat de achteruitplaatsing van de straatwanden in de Korte Jansstraat en de Domstraat aan de orde was (begin van de eeuw), placht men de aankoop of onteigening ten dienste van de verkeersverbetering beperkt te houden tot de door de nieuwe rooilijn gesneden percelen (huizen). Daarachter gelegen eigendommen bleven onaangetast.

Wanneer de grond, gelegen tussen de verlegde straatgrens en de achterzijde van de — na afbraak — vrijgemaakte terreinen te weinig ruimte overliet voor de oprichting van een passende nieuwe bebouwing, ontstonden de door de heer Van Nieuwenhuysen beschreven narijgheden, waaronder de kunstzinnige architect P. J. Houtzagers door zijn ervaringen met de Korte Jansstraat zozeer heeft moeten zuchten. — In die tijd was het begrip „onteigening par zone” nog niet, of niet genoeg, doorgedrongen. Hieronder wordt i.c. verstaan een onteigening, niet begrensd blijvend tot de rechtstreeks getroffen percelen, maar zich tevens uitstrekkend over zodanige stroken als nodig zijn om een herbouw langs de verbrede weg op verantwoorde wijze verzekerd te doen zijn.

Naast deze verruiming van toepassing staat een later verkregen versteviging van de wettelijke grondslag. Deze is geschapen doordat bij de wijziging van de woningwet in 1931 de mogelijkheid werd opengesteld om, behalve ten behoeve van andere gevallen van stedenbouwkundige aard, óók „in het belang van de volkshuisvesting” — dat wil zeggen zonder zogenaamde „nutswet”, enkel bij raadsbesluit, onderworpen aan de goedkeuring van de Kroon — ongebouwde of gebouwde eigendommen te onteigenen „in verband met de vaststelling van een voorgevelrooilijn”. (art. 34 woningwet, jo art 77, 1ste lid 5 onteigeningswet).

Ondanks de summiere toelichting tijdens de wetsvoorbereiding scheen de bewoording van de nieuwe bepaling („in verband met”) mede in dit geval een ruime toepassing — en met name die van „zone-onteigening” — toe te laten.

Met deze veranderde stand van zaken hield het gemeentebestuur van Utrecht rekening in zijn plan inzake de verbreding van de Lange Viestraat (1931).

Ook hier deed zich, althans over een grote lengte, het verschijnsel voor dat na een opruiming, uitsluitend van de oude bebouwing langs de straat, achter de nieuwe rooilijn volstrekt onvoldoende ruimte be-

schikbaar zou zijn om de herbouw mogelijk te maken van een rij zakenpanden van formaat, zoals vereist aan deze hoofdader van het verkeer in het hart van de binnenstad.

Een bevredigende regeling kon slechts worden getroffen wanneer het diep achter de percelen aan de Lange Viestraat doorlopende „Hotel l'Europe” in de afbraak — en dus in de onteigening — werd begrepen. Intussen grensde dit grote hotelcomplex in het geheel niet aan de Viestraat; het stond aan het Vredenburg (naast de op de hoek gelegen winkel van Schoonhoven). Onmiddellijk verband tussen het pand en de straatverbreding was er dus niet. Nochtans nam het gemeentebestuur, zich geschraagd gevoelende door de prille toevoeging in de wet, het hele hotel c.a. op in de onteigening in het belang van de volkshuisvesting.

Toen het raadsbesluit goed en wel bij de Kroon ter goedkeuring was aangeboden, deed zich een verwikkeling voor. Met schrik werd kennis genomen van de stelling welke niemand minder dan de directeur-generaal van de volksgezondheid, mr. L. Lietaert Peerbolte, in zijn pas verschenen commentaar op de herziene woningwet (1932) over de onteigening in verband met een voorgevelrooilijn had verkondigd. Op een erkenning dat de nieuwe onteigeningsgrond ruim is geredigeerd, liet hij koelbloedig als zijn zienswijze volgen: dat „de toevoeging practisch niet anders (zou) kunnen betekenen dan dat het deel van een gebouwd perceel of van grond vóór de voorgevelrooilijn onteigend kan worden”. Indien deze opvatting door het hoogste gezag werd gedeeld, zou dit uiteraard de doodsteek vormen tegen het, zo veel verder gaande utrechtse raadsbesluit.

In de veronderstelling dat het gezaghebbende woord van de directeur-generaal van grote invloed zou zijn op de koninklijke beslissing, spoedde de toenmalige wethouder van openbare werken, de heer A. H. Smulders, zich naar Den Haag, om het geval met de directeur-generaal persoonlijk te bespreken. Deze kwam kennelijk dermate onder de indruk van 's heren Smulders betoog, dat hij toezegde de gesteldheid ter plaatse te komen opnemen.

Dit gebeurde op een regenachtige dag. Onder de bescherming van parapluïen werd een bezoek gebracht aan de Lange Viestraat en het Vredenburg; wellicht óók aan het mikpunt van de strijd, het hotelrestaurant „l'Europe”. — En ziet: bij koninklijk besluit van 24 september 1932, nr. 11 (Ned. Staatscourant nr. 189) verwierf het onteigeningsbesluit van de gemeente ongerept de zozeer bedreigde sanctie.

In de tweede druk van zijn commentaar op de woningwet (1935) herzag mr. Lietaert Peerbolte zijn aanvankelijke mening, en wel met de verklaring dat „de practijk rijker (was) gebleken dan zijn aprioristische (o.i. veeleer apodictische) — theorie”. Hij maakte daarbij melding van het utrechtse geval, onder opmerking dat „het verband hier door de gecompliceerdheid van de toestand zó ruim was, als wel zelden zal voorkomen”. Of dit laatste opgaat betwijfelen wij. De slotzin lijkt ons meer een dekken van de aftocht.

Aan de, in het bestuurrecht stellig niet geschoolde wethouder Smulders komt misschien de verdienste toe, door zijn gezonde overredingskracht een steentje te hebben bijgedragen aan de rechtsvorming inzake de onteigening in verband met een voorgevelrooilijn.

De juridische kant van de geschiedenis betreffende de rooilijn-Lange Viestraat is uitvoerig beschreven door mr. H. J. Schulte, in het Weekblad voor Gemeentebelangen 1932, nr. 50.

G. G. PEKELHARING.

INTERESSANTE LEZINGEN

Het bestuur van Oud-Utrecht heeft besloten om voortaan in het maandblad gastvrijheid te verlenen aan soortgelijke verenigingen voor de aankondiging van bijeenkomsten. Over het algemeen bestaat er tussen de diverse op oudheidkundig gebied werkende organisaties weinig contact. Ter bevordering van nauwere samenwerking kunnen reeds die aankondigingen dienen. Want als gevolg daarvan worden leden van Oud-Utrecht in de gelegenheid gesteld om de bijeenkomsten der andere verenigingen bij te wonen, indien het daar te bespreken onderwerp hun interesse heeft.

Het komt ook voor, dat verenigingen wier werkterrein op een ander vlak ligt, een lezing organiseren over een onderwerp betreffende de geschiedenis van stad en provincie. Voor dergelijke aankondigingen wordt eveneens gaarne plaats ingeruimd. Wederkerig hebben diverse verenigingen toegezegd, dat zij — voor zover dit in haar kader past — bijeenkomsten van Oud-Utrecht zullen aankondigen.

Hier volgen enkele opgaven van samenkomsten waar leden van Oud-Utrecht hartelijk welkom zijn.

Geologie van Amersfoort

De oudheidkundige vereniging Flehite te Amersfoort deelt mede, dat op *maandag 29 januari* 's avonds om 8 uur in het Museum Flehite te Amersfoort (ingang Breestraat 82) een bijeenkomst zal zijn, waar de heer A. G. Koenderink uit Bilthoven zal spreken over de „Geologie van Amersfoort en de utrechtse heuvelrug”, met vertoning van lichtbeelden en materiaal uit het Museum Flehite.

De steencultus

De Archeologische Werkgroep Westelijk Nederland houdt op *vrijdag 9 februari* een bijeenkomst in het Archeologisch Instituut te Utrecht (Domplein 24), waar dr. P. Glazema uit Amersfoort zal spreken over „De steencultus”.

Op dezelfde plaats en hetzelfde aanvangsuur volgt op *donderdag 22 maart* een lezing door mevrouw drs. W. Groenman over „Nederzettingen van de Hilversum-cultuur in Westelijk Nederland”. De entree tot deze lezingen bedraagt f 0,75.

Trams in Utrecht

Voor de Vereniging van belangstellenden in het spoor- en tramwezen, afdeling Utrecht, zal op *dinsdag 27 februari* 's avonds 8 uur in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te Utrecht (Maria-plaats) de heer J. H. E. Reeskamp een causerie met lichtbeelden houden, getiteld: „Met de paardentram en de elektrische door de Domstad”.

NOG EENS DE FAMILIE VAN BERCK EN RIJSENBURG

Met veel belangstelling las ik een nadere bijdrage over dit onderwerp door E. J. Demoed in het decembernummer. Deze geeft wel enige aanvulling op de geschiedenis van deze familie. Toch zijn er nog verschillende onduidelijkheden, terwijl een van de getrokken conclusies zeer klaarblijkelijk niet juist kan zijn.

Volgens de heer Demoed is Nicolaas van Berck de vader van elf kinderen, waarvan de derde zoon de latere griffier zou zijn. Indien deze Nicolaas in 1652 op 65-jarige leeftijd gestorven is, moet hij ongeveer in 1587 geboren zijn. Laten we veronderstellen, dat hij op 25-jarige leeftijd gehuwd is, dus $\pm$ 1612, dan zou zijn derde zoon geboren kunnen zijn in 1615. Deze zoon trouwt in 1637 met Anna Utenbogaert, zoals de heer Demoed vermeldt. De oudste zoon uit dit huwelijk, wederom een Jacob, zal dan wel rond 1640 geboren zijn. Hoe kan de heer Demoed *déze* Jacob in 1754, dus ruim honderd jaar later, „Sper en Daal” laten bouwen? Zeer waarschijnlijk, dat deze Jacob (de oudste zoon dus van de griffier) de *vader* is van de Jacob, die als bouwheer vermeld is in 1754.

Tenslotte nog dit: Gedurende tientallen van jaren in de 17e eeuw blijkt ¹⁾ de griffier Van Berck, zoals hij steeds wordt aangeduid, tezamen met dr. Christiaan Utenbogaert, wonende op „Dennenburg”, processen gevoerd te hebben tegen jhr. Berent van Rijsenburg, bewoner van de ridderhofstad Rijsenburg en ambachtsheer aldaar.

Bovendien heeft hij verschillende landerijen gekocht of geërfd. Op 5 mei 1664 koopt hij land „van de Domeynen” ¹⁾ en in 1671 is hij gewikkeld in een erfeniskwestie van wijlen zijn zwager „de Hr. en Mr. Seger Utenbogaert in zijn leven Advocaat 's Hoofts van